

részét manuálisan teljesíti, a számítógépen történő keresés ui. még nagyon drága. A Constellate Consultants a kanadai Ottawában működő "SIL Information" ügynökséggel vette fel a kapcsolatot a online keresések biztosítása érdekében. Az Informatics postázza a kéréseket a DIALOG-nak (USA) és teljes irodalmat kap bármely témában, bármely adatbázisból 4-5 héten belül, telexen küldve 2 héttel lerövidíthetik ezt az időt.

Szabadalmak szolgáltatásában is jeleskedik a két cég: a világ bármely részéről és bármely nyelven hajlandó szabadalmi információt beszerezni. Legfőbb megrendelői az ipari és a K+F intézetek.

Az információs szaktanácsadás, elemzés és a marketing témájában még nem sokat tettek cégeink, habár a Constellate Consultantsnak már 10

főből álló számítógépes információs csoportja van, amely főként szoftver-fejlesztéssel foglalkozik, s ennek keretében könyvtári rutin-feladatok elvégzésére alkalmas kiszámítógépes rendszereket kíván kifejleszteni. Az Informatics a tervezés stádiumában tart: a jövőben mindenesetre ezzel a területtel is foglalkozni szeretne. Sok indiai könyvtár és információs központ sem akar hosszabb ideig számítógép nélkül maradni.

/GUPTA, B. M. — KUNDRA, R. — GUPTA, S. P.: *Information brokers = Annals of Library Science and Documentation*, 30. k. 2. sz. 1983. p. 63-73./

(Palotai Mária)

Ausztria és társadalomtudományi információellátottsága

Ausztriában túl kicsi a kutatási kapacitás ahhoz, hogy a nemzetközi információcserében lényeges szerepet kaphasson, ugyanakkor a felhalmozott ismeretek jelentős "fogyasztója". Ezért információpolitikai szempontból döntő (vö. a Datenbasiszugriff in Österreich c. jelentéssel), hogy minden potenciális osztrák használó hozzájuthasson a szükségleteinek megfelelő információkhoz, a nagy nemzetközi adatbázisok anyagához. Ennek elősegítése az ún. referral központok, az egyetemek és az információközvetítés tudományos kutatásával foglalkozó külön intézet (Ludwig Boltzmann Research Unit for Information Meditation and Consulting) feladata.

Ahhoz, hogy fel lehessen számolni Ausztria elmaradását a nemzetközi adatbankokban való részvétel terén, jobb kapcsolatokra van szükség az adatelőállítókkal. Jelenleg ez a kooperáció kismértékű, elsősorban a bécsi székhellyel (is) rendelkező szervezetekkel alakul ki. Emellett egy közvetítő intézmény kiépítésére van szükség, amely világszerte továbbítani tudja az osztrák vagy a bécsi székhelyű adatbankok anyagát.

A harmadik fontos információpolitikai szempont: az osztrák ismeretek-információk elérése Ausztrián belül.

Az információszolgáltatás országos szintű koordinálása az információs szektor szerkezetén és technikai felszereltségén múlik. A saját információs ipar hiánya nagy hátrányt jelent egy ilyen kis

ország számára, mint Ausztria. Ez a műszaki információellátásra is igaz, amely szerkezetében megosztott, sok a kis és a különféle szervezetektől függő információs, dokumentációs szolgáltatás. Ez az ellátásban átfedésekhez vezet, hátráltatja az országos és nemzetközi kooperációt, a kompatibilis módszerek bevezetését.

Az előbbieken felvetett problémák a társadalomtudományi információ területére érvényesek elsősorban. Itt a tudományos szempontú vizsgálat elég későn kezdődött, más tudományágak előbbre jártak ebben. Ez az időeltolódás megismétlődött a szolgáltatások és hálózatok intézményesítésénél is.

Mint említettük, a nemzetközi adatbázisok anyaga általában hozzáférhető, és ez a társadalomtudományra is vonatkozik. Igaz, e szektorban azért számos feltételhez és megszorításhoz kell alkalmazkodni.

Az a tény, hogy a nagy, a világ minden részére szolgáltatásokat nyújtó adatbankok az USA-ban alakultak ki, kihat a tárolt információk összetételére, válogatási szempontjaira. Túlsúlyban vannak bennük az ún. "világérdekeltégű" információk, szemben a helyi jelenségeket, folyamatokat tükrözőkkel. Tehát pl. a makrogazdasági statisztikáknak elsőbbségük van az első kézből, a tényleges gazdasági tevékenységek helyszínéről származó információkkal szemben, s ez komolyan torzítja a képet. (Természetesen, a makrogazda-

sági statisztikáknak is megvan a maguk jelentősége, de a valóságot csak részlegesen tükrözik. Alapvető, hogy állandóan összehasonlítsuk őket a helyi források adataival.)

A népesség nagy többsége az országos és a nemzetközi dokumentációs lehetőségek eléréséből kiszorul, megőrizve a gúla alakú társadalmi struktúrákat, amelyek vertikálisan működnek. Bár ez a kép elsősorban a harmadik világ országairól alakult ki, az olyan kis ipari országokra is igaz, mint Ausztria. Jellemezni látszik az USA és Európa közti kapcsolatot is, azaz erősíteni a megállapítást, hogy az Egyesült Államok tíz évvel előzte meg Európát az információs ipar fejlődésében.

A hatékony adatbázisok a USA-ban az egész világ információs központjaivá fejlődtek. Az USA uralja Európát számítógépek terén éppúgy, mint az online információk átadásában. Az IBM ellenőrzése alatt tartja az európai számítógép piac 55%-át, az online bibliográfiai információk 80%-át az USA-ban állítják elő. A két világrész közötti információáramlásnak nagy egyenlőtlenségei vannak. Elég arra gondolnunk, hogy csak 4 osztrák folyóirat anyaga szerepel a Social Science Citation Index-ben, illetve hogy a Sociological Abstract, Psychological Abstract, Economic Abstract International az Ausztriában megjelent könyveknek és cikkeknek még a negyedrészt sem tartalmazza.

Az egyik kivezető útnak a több regionális és országos jelentőségű információ kibocsátása látszik, ami az adatbázis előállítókkal való együttműködés útján valósítható meg. Ha ezt nem sikerül nyélbe ütni, tovább fog erősödni az "adatgazdag" és "adatszegény" országok közti különbség. A dolog csattanója, hogy az "adatszegény" országok pénzért vásárolhatnák vissza a maguk szolgáltatott adatokat, ha szükségük van rájuk. A nagy adatbázis előállítók kereskedelmi érdekeivel mindenestre ellenkezik, hogy a regionális adatokat használják. Minél "világérdekeltségűbb" az információ, annál nagyobb a potenciális vásárlók, használók száma. Azok a tárgykörök, amelyekre hosszabb ideig nincs igény, a kínálatból kikerülnek, és a továbbiakban nem veszik figyelembe őket. Ez a tendencia különösen káros a társadalomtudományok esetében, amelyek lassabban és kevésbé kumulálódnak, mint a természet- és műszaki tudományok. A társadalomtudományi információ általában hosszabb kronológiai korszakot fed le, és átfogóbbnak is kell lennie, mert a társadalomtudományi eredmények tartalma lassabban avul el.

A nemzetközi információs üzletben kialakult egyenlőtlenségnek, a nagy adatbázis szolgáltatók uralmának, s ezáltal egyféle hatalmi hierarchia kifejeződésének politikai tartalma is van a semleges Ausztria számára. Az adatszolgáltatóknak ui. lehetőségük van politikai okból bizonyos országokat kirekeszteni egyes tárgykörök vagy fájlok információinak megszerzéséből. Így az adott ország még saját, az adatbanknak előzőleg átadott ismeretanyagát sem kaphatja vissza. De az embargó alá nem eső országok is elvesztik ellenőrzésüket a tárolt információkban való saját részesedésük felett, mert nincs döntési joguk abban, hogy ki juthasson hozzá a szóban forgó információkhoz.

A problémakör el nem hanyagolható összetevője, hogy a társadalomtudományi információk gyakorta eltorzulnak a világméretű átadási folyamatban. Mivel a nemzetközi információcsere szabványosított nyelve általában az angol, az áttétel könnyen járhat információvesztéssel, mégha a jelenkor írója különösen érzékeny is gondolatai leegyszerűsítése, "idegen ruhába öltöztetése, vonatkozásában. A probléma azonban messze túlmutat ezeken az egyéni érzékenységeken. A társadalomtudományi kifejezések, meghatározások — s ez közismert tény — igencsak függenek a nyelvtől és a kontextustól, azaz csak saját szemantikai környezetükben őrzik meg teljesen jelentésüket. Ausztriában működik egy Nemzetközi Információs Terminológiai Központ (International Information Centre for Terminology), amelynek feladata a meghatározások és a fogalomfordítások tisztázása. E meghatározáskutatás időszerűségét különös erővel emeli ki a különböző ideológiájú társadalomtudósok közötti világméretű kommunikáció, illetve az adattárolás és visszakeresés fejlődése. A társadalomtudományok dinamikus fejlődése a koncepciók és a neki megfelelő terminológiák széles körének megteremtéséhez vezetett. Ezzel összefüggésben a társadalomtudományi szótárak jelentős mértékben elavultak, nem is beszélve arról, hogy gyakran egy meghatározott ideológiát vagy iskolát követve meghatározásaik nagy része csak az adott ideológia vagy iskola értelmezésében igaz. Így az azonos megnevezésű fogalmakat világszerte különböző értelemben használják. E probléma, amely a nemzetközi adatbázisok használatával növekszik, nem szüntethető meg, a helyzetet csak javítani lehet jobb nemzetközi együttműködéssel (ECSSID, FID, INFOTERM stb.). Ausztria és néhány nemzetközi információs szolgáltató között van kooperáció (EUDISED, DOPAED, DIFU, IRB és IDS).

A jelenlegi helyzetben a növekvő aktivitás döntő előfeltétele az információs szektor országos szintű koordinációja lenne. Ilyen együttműködés jelenleg Ausztriában nem létezik. Ennek okai részben általánosak, részben tükrözik a speciális osztrák helyzetet a társadalomtudományokban és a társadalomtudományi információban:

- ◆ Nagyszámú információs és dokumentációs szolgálat létezik, s minél több a résztvevő, annál nehezebb az együttműködés.
- ◆ Egy-egy hálózaton belüli együttműködés meghatározott műszaki felszerelést és személyzetet igényel, ami a legtöbb információs és dokumentációs központ anyagi lehetőségeit meghaladja.
- ◆ Együttműködni csak önkéntes alapon lehetséges. Az információs és dokumentációs központok nem túlságosan törekednek a kooperációra. Az információs rendszerben való részvétel ui. több erőfeszítést követel tőlünk, mint amennyi a feltételezett előny.
- ◆ Az információs és dokumentációs központok zöme nem önálló, s így hálózatba szervezésük hivatalos képviselőik hozzájárulását teszi szükségessé. Ezek többnyire olyan érdekcsoportok, egyesületek, vagy politikai szervezetek, amelyek versenyben állnak egymással. Emiatt vonakodnának az együttműködéstől egy annyira érzékeny területen, mint az információs szektor.

A nehézségek azonban nemcsak az információs szektor struktúrájából fakadnak, hanem a társadalomtudományi publikációk formájából is. Nagy részük ui. nem hivatásos könyvkiadónál jelenik meg, azaz "szürke irodalom". Ausztria könyvelésében a könyvpiacra kerülő kiadványok és az egyéb művek között 1:1, a társadalomtudományokban 1:2 az arány. Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a reportok egy része nem kerül be az osztrák bibliográfiákba, így a statisztikákba sem, feltételezhetjük, hogy háromszor annyi a szürke irodalom, mint a könyvpiacra kerülő mű.

Ennek egyik oka, hogy a kiadók a társadalomtudományi műveket nem tekintik kiadói programjuk hatékony részének. A kis példányszámú kiadások gyakorlata, a független elosztás, zárt információs forgáshoz vezet.

A szürke irodalom — különösen a kutatási jelentés — egyébként egyik központi témája volt a Szövetségi Tudományos és Kutatási Minisztérium megbízásából kiadott tanulmánynak (Tanul-

mány egy Társadalomtudományi Információs Központ kiépítésének lehetőségéről különös tekintettel az osztrák tudományos információs szektorra) is.

Ez a tanulmány javasolja, hogy a létesülő központ összpontosítson a szürke irodalomra, és töltsse be a koordinátor szerepét minden információs és dokumentációs szolgáltatás között. A tanulmány nem szabott határidőt a projekt megvalósításának.

A koncepcióban a megoldást alternatívan változták fel: az egyes dokumentációs szolgálatok vagy egy központi számítógéphez csatlakoztatott terminálokra keresztül juthatnak el az adatahoz, vagy mikroszámítógépek decentralizált elhelyezésével és az adattárolók (mágnesszalagok, hajlékony lemezek stb.) cseréjével biztosítják számukra a szükséges adatokat.

Bár erős az óhaj egy országos szintű társadalomtudományi információs rendszerre, a közelmúlt fejlődése éppen ellentétes irányba hat: a mikro- és személyi számítógépekkel sok helyütt hatékony dokumentációt fejlesztenek ki, amely jól megfelel a használók szükségleteinek. Ezen a szinten persze lehetetlen a szabványosítás.

Egy olyan új média, mint a Videotex, ezeknek a kis információs és dokumentációs központoknak is lehetővé teszi, hogy maguk kínáljanak információkat.

Az országos szintű koordinációt veszélyeztetik azok az időleges megállapítások is, amelyekben az egyes ügynökségek törekszenek a kooperációra, hogy a "túltermelést" elkerüljék.

Mások korlátozott mennyiségű információcserére kötnek megállapodásokat. Ily módon nem hivatalos információs rendszer alakul ki, a "szürke hálózat". Ha egyszer ezek a struktúrák kiépülnek, és kifejlesztik saját szabályaikat, ellen fognak állni bármely alapos módosításnak.

A hálózatok szervezésének problémái tehát ismertek. Történetek megoldási kísérletek, de eddig szerény eredményeket sikerült csak elérni.

A nemzeti, kétoldalú, nemzetközi szintű függőség sokféle formája volt e dolgozat témája. Noha mindvégig Ausztriáról volt benne szó, a felsorakoztatott problémák — mutatis mutandis — relevánsak más kis országok számára is.

/JOBST, H.: Austria an/in networks = International Forum on Information and Documentation, 8. köt. 4. sz. 1983. p. 13-16./

(Gálné Ballagi Ágnes)